

З М І С Т

ВСТУП

ВІДОБРАЖЕННЯ ТРАГЕДІЇ БАБИНОГО ЯРУ В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ II ПОЛОВИНИ XX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

- ❖ Загальна характеристика літератури про Голокост та трагедію Бабиного Яру
- ❖ Визначення основної тематики поетичних творів про трагедію Бабиного Яру у співставленні з історичними фактами

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність роботи полягає зокрема в тому, що події зазначеного періоду (а саме: масове знищення євреїв у Бабиному Яру) часто висвітлюються тенденційно, виходячи з політичної кон'юнктури конкретної історичної епохи. Часто в них є намагання продемонструвати Катастрофу, акцентуючи увагу на величезній кількості жертв. Але істину, неприкриту правду ми можемо віднайти не стільки в документах тієї доби, що зараз стають відомими широкому загалу, навіть не в, часто політизованих, свідченнях очевидців страшного злочину проти єврейського народу, а саме в художній літературі, зокрема в поезіях, що з особливою емоційністю зображують тогочасну дійсність. Тим більше, що перші вірші про трагедію почали з'являтися вже під час війни й відразу по її закінченні.

Зважаючи на вище сказане, **темою** нашого дослідження є «**Відображення трагедії Бабиного Яру в поетичних творах II половини XX – початку XXI століття**».

(...) **об'єктом дослідження** є російсько- та україномовні поезії про події у Бабиному Яру в 1941 році.

Сутність проблеми, що розв'язується в роботі, полягає у ґрунтовному аналізі зазначених поетичних творів про знищення єврейства в Бабиному Яру з метою виявлення правдивості відображення зазначеного історичного факту засобами поетичного слова, що і є **предметом дослідження**.

Таким чином, **метою роботи** є дослідження поетичних творів II половини XX – початку XXI століття й виявлення того, як історичні факти відображені за допомогою художнього слова й поетичних засобів. Поставлена мета передбачає вирішення **завдань**, серед яких можна виділити наступні:

1. Опрацювати поетичні твори II половини XX – початку XXI століття про трагедію Бабиного Яру, визначити їх тематичне спрямування.
2. Провести зіставлення історичних фактів із поетичним відображенням їх у літературних творах.

Практичне використання даної роботи дозволить ввести в широкий обіг літературні джерела... (...)Окрім того, результати дослідження можна використовувати під час вивчення історії України зазначеного періоду, зокрема теми Голокосту, а також на уроках літератури як підтвердження факту винищення мирного населення німецькими окупантами і як підкріплення змісту творів про Другу світову війну, у тому числі й кіноповісті Олександра Довженка «Україна в огні».

Під час роботи нами використано загальнонаукові та літературознавчі **методи** досліджень: синтез, аналіз, порівняння, опрацювання історичних джерел та поетичних творів, робота з довідковою та енциклопедичною літературою.

Складності при написанні роботи полягають у тому, що, по-перше, поетичні твори про трагедію Бабиного Яру досить важко знайти в повному обсязі, а, по-друге, не завжди є можливість перевірити достовірність опрацьованих художніх творів (вони можуть носити суб'єктивний характер внаслідок глибокої трагічності зображуваних подій).

ВІДОБРАЖЕННЯ ТРАГЕДІЇ БАБИНОГО ЯРУ В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ПІ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

II.1. Загальна характеристика літератури про Голокост та трагедію Бабиного Яру

Тема Голокосту, розвиваючись у поетичних творах воєнного й повоєнного часів, не втратила своєї актуальності й до кінця ХХ – початку ХХІ століття. Перші твори заданої тематики, як уже зазначалося вище, писалися їдишем і пізніше були перекладені іншими мовами, у тому числі й російською. Цією ж мовою, а також українською, пізніше було написано багато поезій про Голокост і зокрема про трагедію Бабиного Яру.

Слід відзначити, що тема Бабиного Яру викликала в поезії (і в літературі взагалі) найбільший відгук. Перші вірші про цю трагедію пише ще в грудні 1941 року в окупованому Києві українська поетеса Ольга Анстей. Вірш «Бабин Яр» Іллі Еренбурга (1944) було опубліковано без назви в журналі «Новый мир» у січні 1945. У роки війни написав свій твір про Бабин Яр і Лев Озеров, уперше надрукувавши його в тому ж 1945 році в журналі «Октябрь».

Найбільш резонансним, на наш погляд, став вірш Євгена Євтушенка «Бабин Яр», що побачив світ у 1961 році в «Литературной газете». Отримавши схвальні відгуки й подяку від пересічних громадян, автор поезії був суворо засуджений із боку влади. 17 грудня 1962 року на зустрічі з інтелігенцією секретар ЦК з ідеології Леонід Іль'їчев сказав: «Антисемітизм – отвратительное явление. Партия с ним боролась и борется. Но время ли поднимать эту тему? Что случилось? И на музыку кладут (имеется в виду Тринадцатая симфония Шостаковича)! Бабий Яр – не только евреи, но и славяне. Зачем выделяют эту тему?» [10, с.32].

Ще на одній зустрічі з інтелігенцією 9 березня 1963 року про «Бабий Яр» Є.Євтушенка висловився вже сам Хрущов: «*За что критикуется это стихотворение? За то, что его автор не сумел правдиво показать и осудить фашистских, именно фашистских преступников за совершенные ими массовые убийства в «Бабыем Яру». В стихотворении дело изображено так, что жертвами фашистских злодеяний было только еврейское население, в то время как от рук гитлеровских палачей там погибло немало русских, украинцев и советских людей других национальностей. Из этого стихотворения видно, что автор его не проявил политическую зрелость и обнаружил незнание исторических фактов. Кому и зачем потребовалось представлять дело таким образом, что будто бы население еврейской национальности в нашей стране кем-то ущемляется? Это неправда. Со дня Октябрьской революции в нашей стране евреи во всех отношениях находятся в равном положении со всеми другими народами СССР. У нас не существует еврейского вопроса, а те, кто выдумывают его, поют с чужого голоса*» [10, с.32].

Особливо хочеться сказати про вірш під назвою «Яма», який написала випускниця нашої школи Філіпповська Олена. Її поезія – крик душі, розп'ятої на хресті Другої світової війни, а тому й вона заслуговує бути розглянутою в нашому дослідженні.

Список поезій про Бабин Яр можна продовжувати. Крім названих віршів, нами було знайдено й проаналізовано ще 31 твір (поезії, поеми і навіть пісні), 14 із яких носять однакову назву – «Бабин Яр». До того ж необхідно зазначити, що частина цих творів мають чітко визначених авторів, а деякі з них, знайдені нами у Всесвітній мережі Internet, не мають вказівки на автора, у кращому випадку є посилання на так званий «нік». Але це, як на нас, не зменшує вартості поезій, навпаки – доводить, що зазначена тема цікава й змушує замислитися широке коло людей різних національностей і віросповідань (нами також було прочитано відгуки на ці поезії, наведені в блогах). У деяких поезіях немає вказівки на час написання, але можна припустити, що це початок ХХІ століття, зважаючи на спосіб публікації на різних сайтах і в блогах.

II.2. Визначення основних мотивів поетичних творів про трагедію Бабиного Яру у співставленні з історичними фактами

Як уже зазначалося, більшість знайдених нами для аналізу поезій мають спільну назву – «Бабин Яр». Назва ця символічна. Адже не треба нічого говорити, цим топонімом уже все сказано. Кожен відразу зрозуміє, про що далі йтиметься. Тому нами було вирішено проводити аналіз не за хронологічним показником (тим більше, і ми вже вказували на це, що частина творів не має зазначеної дати написання), а за тематичним, починаючи з тих, що носять однакову назву, а потім уже переходити до решти, з'ясовуючи перебіг подій 29-30 вересня 1941 року.

Відразу необхідно вказати, що всі без винятку автори сходяться на думці: *Бабин Яр – «Страшное место из страшных мест!»* (О.Анстей), *«Яр с кривыми краями, огромная рваная рана»* (Ю.Каплан), *«Страшный ров. Осыпается край...»* (Р.Балясна). А Д.Кладницький називає його «огромный, страшный саркофаг», тому що *«смесь пота и крови, и горькой слезы глубины оврага тогда поглотили...»*. І якщо навіть хтось із поетів не дає урочищу промовистих характеристик, однак іншими засобами дає це чітко зрозуміти.

Відчути всю трагедію Бабиного Яру митцям допомагає прийом перевтілення – вони ніби обертаються на загиблих євреїв, їх пронизує біль утрати й жаль за тими, хто вже ніколи не повернеться звідти, звідки немає вороття. Так, І. Еренбург уявляє себе єврейським чоловіком, що розшукує кохану жінку: *«Я жил когда-то в городах, И были мне живые милы... Я этой женщины любимой когда-то руки целовал...»*. А Є.Євтушенко то порівнює себе з єврейським народом: *«Мне сегодня столько лет, как самому еврейскому народу. Мне кажется сейчас – я иудей»*, то уявляє себе: *«я – это Анна Франк...»*, *«Я – каждый здесь расстрелянный старик. Я каждый здесь расстрелянный ребенок»*. І саме це дозволяє йому наблизитися до єврейського народу, щоб зрозуміти: *«я настоящий русский!»*.

(...) Це допомагає йому зрозуміти, більш глибоко, і проникнутися долею загиблих, згадати своїх предків, увіковічнити пам'ять про них. **Про це саме читаємо й у «Бабиному Яру» Д.Павличка: «Отця сивобрового бачу, і брата, і матір свою... Над братнім усопшим народом ми молимося, мертві й живі».** Так, молимося і згадуємо, згадуємо і прославляємо: *«Я хочу силу, силу оспівать – безсмертну, вічну силу твого духа!»* - пише П.Тичина і має для цього всі підстави. У поезії «Єврейському народові» він згадує героїчну історію євреїв, їх найкращих представників у всі часи і зупиняється на ХХ столітті, вказуючи на ті перешкоди, які знову постали перед ними у вигляді Гітлера з його нацистськими ідеями:

**Ми чуем із Європи плач: Рахіль
за дітьми за своїми тужить, - мати
вбивається... Ах, сльози ці і біль
в віках обвинуваченням звучати
проти німоти будуть! Їй як сіль
в очах єврей. Ну, що на це сказати?**

І, коли було окуповано Київ, (*«В сентябре Левитан по стране объявил: «Сдали Киев». Комиссаров с евреями немцы пускали «в расход»*, як писав Ф.Мамут), німецькі окупанти отримали наказ стосовно «остаточного вирішення єврейського питання»:

**И этот, дед, и тот, не дед,
давно убит, давно раздет,
золотом под Киевом лежит
за то - что жил, за то - что жид.** (М.Етельзон)

«Юрба - убивця, кат – зняряддя»
 плюндрують світ, країну-пустку
 залише після себе гаддя...
 На голод-холод, на коросту
 скарає рід наш. Під косою
 на чорних квітах Голокосту
 червоне випаде росою... (І.Олафсон)

Хоча, ми певні, ніхто не в праві вирішувати таке питання. Це підтверджують рядки з поезії невідомого автора: *«Кому решать, кто больше нужен миру? Еврей, цыган или белокожий кат... Кто право дал сводить людей в могилу? Решать, кто от рождения виноват?»*

Остання подорож євреїв, 29 вересня 1941р.

Та говорити нічого. Розпач охоплює тисячі євреїв і в Україні, проводжаючи їх на своєрідну Голгофу – Бабин Яр. Тим більше, що те, в чому звинувачують євреїв (в організації вибухів у Києві), не є справою доведеною – все ґрунтується на плітках: *«Рождались слухи, всюду злобу сея, и разносились крики воронья: «Крещатик взорван! Дело рук евреев и нет им ни пощады, ни житься!»*». Таким чином, окупаційне керівництво намагалося налаштувати проти євреїв і місцеве населення, щоб не було підтримки, допомоги.

Тож євреї вирушають у путь, і хоча вони ще не знають, куди й

навіщо їх ведуть, однак підкоряються наказові (Ф.Мамут, поема «Бабин Яр»):

И поползла по Киеву тревога.
 Приказ: «Евреям собираться в путь».
 Куда ж их эта приведет дорога?
 Приклады гонят – не передохнуть.
 И темными предчувствиями мучаясь,
 они бредут. У всех один вопрос:
 «Куда ведут, какая ждет нас участь?»

А чутки були різні:

Слухи о переселенье,
 О постройке лагерей,
 О разделе населенья
 На еврей и нееврей.
 О нужде в обмене пленных,
 Чтоб за немца – семь жидов...
 Слухам необыкновенным
 Верить человек готов. (І.Глейзер)

А тому євреї *«Сегодня по Львовской идут и идут. Мглисто. Долго идут. Густо, один к одному. По мостовой...»* - пише Лев Озеров, згадуючи події 29 вересня 1941 року.

Про це саме говорить і Юрій Лорес: *«...мимо бань, и аптек, и базаров, Мимо спящих домов, чей наступит черед через час, По известной дороге к известному Бабьему*

Яру, Где отчетливы стоны людей, проходивших до нас»; і Імануїл Гейзер: «Люди шли под смутной ношей, На повозках скарб везли, В тот обрыв, травой поросший, В сущий ад родной земли».

Як і належить, перед самим Бабиним Яром відбувалася реєстрація: «Канцелярия на травке. Поперёк толпы – столы. Регистрация отправки. Но куда? В тартарары»(І. Гейзер).

Після цього вороття немає. Євреїв примушують роздягтися, здати документи: «Полицай орёт: Разденьтесь! Все! Быстрее! Догола! Только ценности и деньги Вот сюда – на край стола. Документик ваши не дорог. Бросьте наземь и – вперед!»(І. Гейзер); (...) «Все вещи – в кучу. Дан приказ раздеться...»(Ф.Мамут); «Фашисты по-деловому одежду с пришедших снимают и в кучи кладут»(Л.Озеров).

Одяг розстріляних євреїв

А потім цей одяг поліцаї цинічно сортували у місцевій школі:

На всех этажах проводился подсчет
имущества тех, кто убит в Бабьем Яре.
Работали много - и сделан отчет
при трезвом уме и не в пьяном угаре...

Детские трусики собраны вместе.
Ящики полные - кольца, часы.
Труд кропотливый - и все честь по чести! -
всякие мелочи здесь учтены. (Д.Кладницкий)

Картини подій, що відбуваються далі, вражають до глибини душі своєю трагічністю та безвихідністю. Тому багато хто з поетів загострює на цьому свою увагу. Відслідкуймо.

В Бабьем Яру им могилу не рыли,
а пулеметами саваны шили.
Падали люди с обрыва крутого
в Яр – тут возникшего ада земного. (Д.Кладницкий)

И выстрелы, выстрелы, звёзды внезапного света,
И брат обнимает последним объятьем сестру. ...
И юркий эсэсовец лейкой снимает всё это.
И залпы. И тяжкие хрипы лежащих в Яру.
(Л.Озеров)

«Я, сапогом отброшенный, бессилен. Напрасно я погромщиков молю. Под гогот: «Бей жидов, спасай Россию!» - насилует лабазник мать мою... антисемиты пышно нарекли себя «Союзом русского народа!»»(Є.Євтушенко). (...) Прикро, але антисеміти існують і в наш час:

Крещатик. Год две тысячи седьмой.
Парад нацистов. Киев, что с тобой?!
И снова - нечисть хочет бить жидов.
В колоннах - те, кто бил и бить готов.(Д.Кладницький)

З особливою жорстокістю розправлялися окупанти з дітьми. Це не може нікого залишити байдужим. Тим більше, що діти не могли зрозуміти того, що відбувається, куди їх ведуть і що далі буде. Часто їх життя переривалися, можна сказати, на півслові. Тому саме про долю дітей пишуть письменники, і туга звучить у рядках:

Я бы повесила люльку на балке,
Качала б, качала б сыночка Янкеле,
Но рухнули балки в огне этой ночи —
Как же качать мне тебя, мой сыночек?
Белые голуби — чёрные вешки,
Остались от дома одни головешки.

Я б свои длинные косы отрезала,
Чтоб люльку повесить для доченьки Рейзеле,
Но стали золою на дубе листочки —
Как же мне люльку повесить для дочки?

Где он, мой дом? — Не осталось и досточки.
Средь угольков моих деточек косточки.
Матери, матери, все приходите,
Выплакать песню мою помогите —
Я не могу ни молчать, ни кричать —
Песней моей Бабий Яр укачать...

Овсей Дриз, 1954

(в переводах Г.Сапгира и А.Лейзеровича)

Гремели уже на бульжнике
Немецкие танки вдали.
Уже фарисеи и книжники
Почетные грамоты жгли.
В то утро скончался Иосиф,
Счастливец, ушел в тишину,
На муки жестокие бросив
Рожавшую в муках жену.

Еще их соседи не предали,
От счастья балдея с утра,
Еще даже имени не дали
Ребенку того столяра...

...Свежа еще мужа могила,
И гибель стоит за углом,
А мать мальчугана кормила
Сладчайшим своим молоком.

Пам'ятник дітям, загиблим у Бабиному Яру

Земное осело, отсеялось,
 Но были земные дела.
 Уже ни на что не надеялась,
 Но все же чего-то ждала.
 Ждала, чтобы вырос он, милый,
 Пошел бы, сначала ползком,
 И мать мальчугана кормила
 Сладчайшим своим молоком.

И яму их вырыть заставили,
 И лечь в этом глиняном рву,
 И нелюди дула направили
 В дитя, в молодую вдову.
 Мертвящая, черная сила
 Уже ликовала кругом,
 А мать мальчугана кормила
 Сладчайшим своим молоком.

Не стала иконой прославленной,
 Свалившись на глиняный прах,
 И мальчик упал окровавленный
 С ее молоком на губах...
 Сергей Брель

Затоплени страхом і відчаєм люди кидаються до останнього свого захистку – до віри. *«Господи! Дай сохранить веру! Пощади детей! Да, знай меру! Что же ты закрыл глаза, Боже! Что же праведный молчишь!? Что же!?!»* (М.Більковський). Але чи зміг би їм допомогти Спаситель у тій ситуації?

Усе процитоване вражає, тим більше, що ми знаємо: порятунку фактично не було. Тому про це так мало говориться у віршах: тільки Мірі Яникова відтворює спробу порятунку словами *«Как трудно выбраться из этого оврага, когда в подошвы ног вцепляется земля»*. І якщо нам і відомі імена вцілілих, то це поодинокі випадки. Бо загинули тисячі. Тисячі, імена яких приховує від нас уряд, яким би він не був.

«Там бьется вен моих родник, там тонны маминой родни, и этот, дед, и тот, не дед... А на плите фамилий нет», - читаємо в Майка Етельзона.

Сколько же вас – Сенечки да Фирочки?
 Сколько пуль прервало детский крик?!..

запитає Іда Островська й отримує відповідь: *«Спят сто тысяч в тебе, их имен на граните не высечь»* (Ю.Капман) і ще: *«Как много в числе «двести тысяч» пустых и безликих нулей!»* - перераховує невідомий автор поезії всіх загиблих у Яру.

Привертає увагу й те, що поети зазначають і факти приховування трагедії як із боку окупантів (*«Чтобы скрыть преступления, кострами уложены трупы. И останки убитых сожрет ненасытный огонь. Серый пепел покроет песчаного яра уступы, разнося по окрестностям Киева страшную вонь»*) (Ф.Мамут) та *«штабелями трупы клали - жгли гигантские костры»* (Д.Кладницький), так і з боку радянської влади:

Но что это? Железных труб оскал
 и клочот пульпы, льющейся на кости.
 То Бабий Яр отстойником вдруг стал.
 Бездушие пришло к погибшим в гости.
 (Ф.Мамут)

Над Бабьим Яром памятников нет.
Крутой обрыв, как грубое надгробье.(Є.Євтушенко)

Нині фактично не існує на мапі Києва Бабиного Яру, є тільки згадка та пам'ять про нього, адже протягом довгих десятиліть приховування цієї трагедії ця місцевість вирівнювалася й забудовувалася. Зараз на цій території *«шумит асфальтна дорога, и телецентр из застойных лет антенной-пальцем тычет в небо»*(Ф.Мамут), *«світяться неонам Дорогожичі»* (невідомий автор), *«під асфальтом кривава дорога в крик благає Всевишнього Бога, щоб на світі не стало примар»*(Т.Левицька) і взагалі:

Перемены, всюду перемены...
Всюду рынок, деньги и товар.
Новой веткой метрополитена
Беспощадно вспорот Бабий Яр.
Где полвека истлевают кости,
Где из-под земли исходит стон,
Детским шумом полон на погосте
Куренёвской школы стадион.(І.Глейзер)

За таку неповагу, звичайно, чекає розплата:

От гнева мертвых рухнула плотина.
Вода неслась экспрессом под откос,
людей и город поглощала глина...
(Ф.Мамут)

Адже необхідно знати свою історію, пам'ятати всі її сторінки, якими б трагічними й неприємними вони не були. Щоб не повторити біди. І про також іде мова в поезіях:
Ты забывчив — не смей забыть!
И ребёнок сказал: — Не забудь.
И сказала мать: — Не прости. —
И закрылась земная грудь.

Я стоял не в Яру — на пути.
Он к возмездью ведёт — тот путь,
По которому мне идти.
Не забудь... Не прости... (Л.Озеров)

и в сердце мне вопило неустанно:
Набатным звоном в уши – не забудь!
Проклятием фашистам – не забудь!
живущим в назиданье – не забудь!
Как заклинанье – выживи и будь! (Ф.Мамут)

І пам'ять не згасає. Доказ того – щорічні мітинги в Бабиному Яру, відвідування цього місця тими, чії рідні тут загинули:

Молча здесь стоят люди,
Слышно, как шуршат платья.
Это Бабий Яр судеб
Это кровь моих братьев.(О.Розенбаум)

Як ми бачимо, кожен із поетів з максимальною точністю передав нам картини знищення мирного єврейського населення, про які розповідається в I розділі нашого дослідження.

ВИСНОВКИ

Повертаючись до своєї думки про те, що саме в поезії ми можемо віднайти неприкриту правду про будь-які історичні події і зокрема про Голокост і трагедію Бабиного Яру, адже саме вони з особливою емоційністю зображують тогочасну дійсність. Тим більше, повторимося, що перші вірші про трагедію почали з'являтися вже під час війни й відразу по її закінченні, коли пам'ять людська ще зберігала всі факти трагедії.

Як ми пересвідчилися, уважно вивчивши всі історичні події, які передували трагедії Бабиного Яру, безпосередньо відбувалися 29 – 30 вересня 1941 року й у подальший час, фактично до наших днів, поезії про Голокост та події в Бабиному Яру передають всю інформацію майже дослівно, що може свідчити про детальне вивчення історії самими авторами поетичних творів, незважаючи на те, що зазначені події довгий час приховувалися й замовчувалися.

Поети, назвемо їх так, хоча не всі вони є професіоналами й членами Національної спілки письменників України, дуже емоційно, з використанням численних поетичних засобів донесли до нас усю правду про трагедію Бабиного Яру.

Висновки, зроблені нами у відповідності до поставленої мети та завдань, наступні:

1. Нами опрацьовано **36 творів: із них 31 поезія, 3 поеми, 2 пісні.**
2. Визначено тематику поетичних творів про трагедію Бабиного Яру у співставленні з відомими історичними фактами.

Таким чином, у поетичних творах простежуються наступні мотиви:

- усвідомлення Бабиного Яру як страшного місця, «саркофагу»;
- уособлення поетів в образах єврейського народу;
- **нацистська ідеологія стосовно «єврейського питання»;**
- надумані причини знищення київських євреїв;
- оголошення про збір єврейського населення;
- версії відносно подальшої долі євреїв;
- реєстрація і конфіскація документів і власних речей ;
- масовий розстріл євреїв незалежно від віку і статі;

- прояви антисемітизму;
- жорстокі розправи над дітьми;
- звернення євреїв до віри, Бога;
- марні намагання врятуватися;
- визначення кількості загиблих;
- стан сучасної території Бабиного Яру;
- приховування злочину нацистськими окупантами й радянською владою;
- розплата за приховування трагедії;
- заклики пам'ятати минуле, загиблих під час трагедії;
- вшанування пам'яті в наші дні.

У результаті роботи ми маємо можливість зробити висновок, що поети II половини ХХ – початку ХХІ століття дійсно ретельно опрацювали історичний матеріал, можливо, самі були свідками тих трагічних подій, адже все, описане ними, відповідає історичній правді.

Сьогодні наше покоління не повинне лише акцентувати увагу на страхіттях Голокосту. Ми не можемо його відчувати всім єством, як ті, хто вижив у страшні лихоліття. Ми повинні винести уроки. Уроки життя в тоталітарній системі, щоб не повторити їх у майбутньому. Результатами цього є і розвиток демократії як головної сили, що дозволяє еволюційно розвиватися українському суспільству, і право на свободу слова як основної демократичної цінності, що дає змогу контролювати дії влади, не допускаючи ознак авторитаризму, і відповідальність за дії, пов'язані з бажанням змінити суспільство.

І саме ми можемо допомогти суспільству стати відповідальним за те, що відбувалося в ті роки. І саме ми донесемо наступним поколінням правду про історію Голокосту і трагедію Бабиного Яру.

Список джерел та літератури

1. Бабин Яр// <http://history.vn.ua/article1/nxvat.html>. - перегляд 21.01.2010.
2. Бурковський О. Бабин Яр – за три роки до 70-річчя трагедії Голокосту// Українська правда. – четвер, 15 травня 2008.
3. Евстафьева Т. Трагедія Бабьего Яра (1941 – 1945)// Друга світова війна і доля народів України: Матеріали 2-ї Всеукраїнської наукової конференції, м.Київ, 30-31 жовтня 2006 р. – Кю: Зовнішторгвидав, 2007. – С. 263 – 278.
4. И.А.Альтман, А.Е.Гербер, Д.И.Полторак. История Холокоста на территории СРСР. Учебное пособие. – М.: Фонд «Холокост», 2001. – 80 с.
5. Кабанчик І.Б. Історія скорботи та героїзму: Методичний посібник з історії Голокосту для вчителів загальноосвітніх шкіл. – Дніпропетровськ: Центр «Ткума», Запоріжжя: Прем'єр, 2004. 96 с.
6. Лапікура В., Лапікура Н. Бабин Яр: трагедія як товар для гешефту // http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=373. – опубл. 25.09.2006.
7. Назустріч пам'яті: Навч.-метод. посіб. до фільму про Голокост в Україні «Назви своє ім'я»/ Авт-упоряд.: О.Войтенко, М.Тяглий. – К.: Полігр. фірма «Оранта», 2007. – 240 с.
8. Нахманович В. Бабин Яр: два дні – два кроки – двадцять століття// День. - № 173. – вівторок, 28 вересня 2004.
9. Подольський А.Ю. Уроки минулого: Історія Голокосту в Україні/ Навч. посібник. – К.: Сфера, 2007. – 100 с.
10. Помнить, чтобы жить! К 65-летию трагедии Бабьего Яра //Методическое пособие – сборник работ педагогов России и Беларуси. / Составители: А.Е. Гербер, И.А.Альтман, Л.М. Пятецкий, Е.Э. Беленькая. // М.: Центр и Фонд «Холокост», 2006. – 79 с.
11. Стер Єлісаветський. Слово про Бабин Яр// Дзеркало тижня. - № 38 (362). – 29 вересня – 5 жовтня 2001.

12. Холокост на территории СРСР: Энциклопедия/ Гл. ред. И.А.Альтман. – М.: Российская политическая энциклопедия: Научно-просветительный центр «Холокост», 2009. – 1113 с.

Internet-ресурсы

1. <http://www.stihi.ru/2009/02/06/5281>
2. <http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=3475>
3. <http://www.virsh.com.ua/poems/8466>
4. <http://poezia.ru/article.php?sid=37770>
5. <http://pesni.kiev.ua/text/%CF%E0%E2%EB%EE%20%C7%B3%E1%F0%EE%E2/202268/%C1%E0%E1%E8%E9%20%DF%F0.xhtml>
6. <http://www.sunhome.ru/poetry/138454>
7. http://www.andersval.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=4634&Itemid=166&ccdate=7-2009
8. <http://forum.kipelov.ru/showthread.php?t=13569>
9. <http://www.stihi.ru/2007/05/28-1931>
10. http://rifma.ru/rifma.php?curr_node=10&post=381668&pagenum=1

Твори про трагедію Бабиного Яру

1. Антей О. «Кирилловские яры»
2. «Бабий Яр» // Из воспоминаний ветерана
3. **«Бабин Яр»**
4. «Бабин Яр» (пісня у виконання П.Зіброва)
5. **Бажан М. «В землі не скрилось, тліном не взялось...»**
6. Балясная Р. «На меня надвигаются рвы»
7. Більковський М. «У Бабьего Яра»
8. Болтянська Н. «Бабий Яр»
9. Брель С. «Богородица»
10. «Воскреси меня, грядущее, чтоб снова...»
11. Галич О. «Засыпая и просыпаясь»
12. Гейзер І. «Бабий Яр» (поема)
13. Еренбург І. «Бабий Яр»
14. Еренбург І. «Бродят Рахили, Хаимы, Ли...»
15. Етельзон М. «Бабий Яр»
16. Євтушенко Є. «Бабий Яр»
17. Євтушенко Є. «Мы еще увидим смерть войны...»
18. Калінін В. «Бабий Яр»
19. Каплан Ю. «Яр с кривыми краями...»
20. Кацнельсон А. «В Бабьем Яру»
21. Кацнельсон «Монолог внука» (уривок)
22. Кладницький Д. «Бабий Яр» (поема, 1 частина)
23. «Кому решать, кто больше нужен миру?»
24. **Левицька Т. «Бабин Яр»**
25. Лорес Ю. «Бабий Яр»
26. Мамут Ф. «Бабий Яр» (поема)
27. Овсей Дриз «Песня матери»
28. Озеров Л. «Бабий Яр»
29. **Олафсон І. «Голокост»**
30. Островська І. «Чуть заметные от пули дырочки...»
31. **Павличко Д. «Бабин Яр»**
32. Розенбаум О. «Бабий Яр» (пісня)
33. **Тичина П. «Єврейському народові»**
34. «Туже стягивает петлю...»
35. Філіпповська О. «Яма»
36. Яникова М. «Бабий Яр»

ДОДАТОК 1

Голокост на Україні мав свої особливості:

- тільки в СРСР та Україні євреям було кинуте нове звинувачення – «жидобільшовізм»;
- тільки тут вперше було поставлене завдання повного знищення всіх євреїв, навіть дітей від змішаних шлюбів;
- тільки тут у масових розстрілах брали участь армійські підрозділи;
- тільки тут одразу після вступу на захоплену територію окупанти за допомогою колабораціоністів приступали до масового знищення євреїв;
- поділ України на адміністративні райони призвів до того, що Голокост у різних районах здійснювався у різні строки й різними методами. Якщо в західних регіонах поряд з погромами й розстрілами організовувалися та досить довгий час існували гетто й табори, то в Придніпров'ї, східних регіонах, Криму окупанти та їхні посібники практично одразу приступали до тотального знищення єврейського населення. Наприклад, Київ був захоплений 19 вересня 1941 року, а вже через 10 днів понад 33 тис. київських були розстріляні у Бабиному Яру; 14 жовтня в Дніпропетровську розстріляли 12 тис. чоловік; 15 тис. харківських євреїв були розстріляні в Дробицькому Яру біля хутора Рогань; майже всі полтавські євреї (біля 8 тис. чоловік) були вже в листопаді 1941 року закатовані біля так званих «Червоних казарм» тощо;
- в Україні широко застосовувалася система заручників;
- на жаль, в Україні в окупантів виявилось дуже багато добровільних помічників – колабораціоністів, тому здійснювати плани знищення єврейського народу нацистам було набагато легше;
- тільки в Україні використовувалася тактика масових розстрілів всього єврейського населення, страшним символом якого став київський Бабин Яр. А таких ярів на Україні сотні;
- тут, на сході Європи, у країні, де нацисти вважали себе вже переможцями, можна було не рахуватися з громадською думкою, тим більше, що переможців, як відомо, не судять;
- тут знищення євреїв не приховувалося від оточуючого населення, а, навпаки, демонстративно проводилося на його очах;
- вперше при нападі на СРСР та Україну знищення євреїв подавалося як визволення інших народів країни від «єврейського гноблення», тобто це знищення ставало головною метою війни;
- на території України вперше відпрацьовувалася система приховування слідів злочинів нацистів, чим спеціально займалася «команда 1005» під керівництвом П. Блобеля;
- «Не всі жертви нацизму були євреями, але всі євреї були жертвами нацизму» (лауреат Нобелівської премії миру Елі Візель);
- важливою особливістю Голокосту на Україні був також масштабний фізичний і моральний опір євреїв гітлерівському плану «остаточного вирішення єврейського питання[5, с. 67-68].

ДОДАТОК 2

Объявление

К О П И Я.

Все иуды города Киева и его окрестностей должны явиться в понедельник 29 сентября 1941 года в 8 часов утра на угол Мельникова и Докторьской улиц / возле кладбища /.

Взять с собой документы, деньги и ценные вещи, а также теплую одежду, белье и прочее.

Кто из иудов не выполнит этого распоряжения и будет найден в другом месте, будет расстрелян.

Кто из граждан проникнет в оставленные иудами квартиры и присвоит себе вещи, будет расстрелян.

Наказується всім іудам міста Києва і околиць з'явитися в понеділок дня 29 вересня 1941 року до год. 8 ранку при вул. Мельникова - Докторівській / коло кладовища /.

Всі повинні забрати з собою документи, гроші, білизну та інше.

Кто не підкоряється цьому розпорядженню буде розстріляний.

Кто займе хідіське житлення або розграбує речизни з тих мешкань, буде розстріляний.

Saemtliche Juden der Stadt Kiew und Umgebung haben sich am Montag, dem 29 September 1941 bis 8 Uhr Ecke der Melnik- und Doktoriwsk. Strasse (an der Friedhoefen) einzufinden.

Mitzunehmen *) sind Dokumente, Geld und Wertsachen, sowie warme Bekleidung, Wäaschen usw.

Über dieser Aufforderung nicht nachkommend und anderweitig angetroffen wird, wird erschossen.

Über in verlassene Wohnungen von Juden eindringt oder sich Gegenstände daraus einquiert, wird erschossen.

*) В оригіналі - Митзунеммен.

С. Крижановський

Зам. начальника Респ. Воєніт. адм.

Таблиця «Іуды» на історичній карті

В. Рудий / Рудовское /

ДОДАТОК 3

«Озлоблення українського населення проти євреїв надзвичайно велике, оскільки їх вважають винними в організації вибухів у Києві. У них також вбачають донощиків та агентів НКВС, які викликали терор стосовно українського народу. У якості карального заходу за підпали в Києві були заарештовані всі євреї та 29 й 30 вересня покарані в загальній кількості 33 771 єврей. Золото, коштовності й одяг були конфісковані й передані Націонал-соціалістичному суспільному добробуту для забезпечення фольксдойче, а також частково штадт-комісаріату для передачі потребуєчому начеленню» (із звіту № 6 «Про положення справ і діяльності ейнзатцгруп поліції безпеки та СД в СРСР» за період з 1 по 30 жовтня 1941 року)[10, с.267].

ДОДАТОК 4

Проект повідомлення НКД про Бабин Яр, узгоджений В. Молотовим

М. Шербакову
Прому рек. спец.
В. Шерник 14/11

ТОВАРИЩУ МОЛотовУ В.М.

Направляю Вам проект сообщения Чрезвычайной Государственной Комиссии о разрушениях и зверствах немецко-фашистских захватчиков в городе Киеве.

Проект согласован с т. Александровым Г.Ф..

Прошу Вас дать согласие на опубликование его в печати.

2/11-442.

Шерник Н. ШЕРНИК.

~~Гитлеровские бандиты проваляли массовое зверское истребление еврейского населения. Они вывесили объявление, в котором всем евреям предлагалось явиться 29 сентября 1941 года на угол Мельниковой и Доктеревской улиц, взять с собой документы, деньги и ценные вещи. Собравшихся евреев палачи повели к Бабьему Яру, отобрали у них все ценности, а затем расстреляли.~~

Сынами
(Тысячи мертвых советских граждан)
повели

ДОДАТОК 5

ВІРШІ УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ ПРО БАБИН ЯР

БАБИН ЯР

Єврейська Менора в Бабиному Яру

<http://blog.aif.ru/photo/998225/>

Похилений вітром осіннім,
Над Бабиным Яром стою.
Отця сивобрового бачу,
І брата, і матір свою.

Не тут вони тяжко вмирили,
Не тут вони зморені сплять.
Та їхні молитви й благання
В деревах десь тут шелестять.

Тут Київ та рід мій козацький,
Тут наша свобода в крові.
Над братнім усопшим народом
Ми молимося, мертві й живі.

Я бачу – то мамині сльози
Блискочуть на хвилях Дніпра,
Я знаю – моя Україна
Воскресне на поклик добра!

Буде суд і буде кара,
Отверзеться Бабин Яр,
Хлине кров, як повинь яра,
Вдарить хвиля аж до хмар...
Не сховається почвара,
Ані вбивця, ні грабар.
Буде суд і буде кара,
Отверзеться Бабин Яр!

Дмитро Павличко

БАБИН ЯР

Беззірна ніч взяла у руки ножиці,
Порізала, потаврувала шлях,
Знов світяться неонам Дорогожичі,
А ми стоїм з тобою на кістках!

Тут пронеслися лихоліть невивчених
Страшні часи й принишки на полях...
А нам з тобою так, здається, звично.
Ми ж стоїмо на цих людських кістках!

Ніч змішує із спогадів емульсію,
Далеко десь вітрини миготять.
Нам смерть проводить по кістках екскурсію,

Та що це? Ноги рушить не хотять!

І щось людське, щось вічне й не звіряче
Нарешті зупинило нас. Це страх.
Не знаю, чи ВОНИ колись пробачать
Мені прогулянку бездумну по кістках?!
2005

Невідомий автор

БАБИН ЯР

Бабин Яр, Бабин Яр, Бабин Яр...

Розкажи ти мені, Бабин Яр,
Як тебе утішали тополі.
Я візьму лише часточку болю
І у серці нестиму, мов дар.

Пам'ятаєш війну, Бабин Яр.
Під асфальтом кривава дорога
В крик благає Всевишнього Бога,
Щоб на світі не стало примар.

Благодаті тобі, Бабин Яр.
Ти не бійся, це бруньки стріляють,
Салютують, весну прославляють.
В очі сліпить вогнями стожар.

Щиросердно скажи, Бабин Яр,
Чи ти вибачив катам і вбивцям?
Змивши кров у джерельних криницях,
Чи вознісся в граніті до хмар?

Бабин Яр, Бабин Яр, Бабин Яр

Тетяна Левицька

Пам'ятний знак загиблим українцям у Бабиному Яру

ГОЛОКОСТ

На чорних квітах Голокосту
юрба банкет лаштує Кату
Він повен величі, а зростом -
пічкур. В підлеглих - "з краю хата"...
А поряд прірва, Яр, безодня,
щодня, щовечора, щорання
на тебе дивиться... Сього дня
ти зрозумів усе. Остання
краплина впала на пелюстку –
«Юрба - убивця, кат – зняряддя»
плюндрують світ, країну-пустку
залише після себе гаддя...
На голод-холод, на коросту

скарає рід наш. Під косою
на чорних квітах Голокосту
червоне випаде росою...

Пробач кохана, "злая вістка
та все ж не гірша небуття
тому люби, кохай життя
неначе ти його первістка"...

Інгвар Олафсон

В землі не скрилось, тліном не взялось
Витке і ніжне золото волось,
Блищить на мокрій твані крутоярів
Розбите скло старечих окулярів,
І дотліває, кинутий набік,
Закровлений дитячий черевик...

Могильний вітер з тих ярів повіяв
Чад смертельних вогнищ,
Тіл димучих згар.
Дивився Київ, гнівний Київ,
Як в полум'ї метався Бабин Яр

Микола Бажан

ЄВРЕЙСЬКОМУ НАРОДОВІ

Народ єврейський! Славний! Не втішать
тебе я хочу. Кожен хай тут слуха:
в цей час, коли синам твоїм вмирать
прийшлося від фашистського обуха, –
я хочу силу, силу оспівать –
безсмертну, вічну силу твого духа!
Вона родилась ще давно – тоді,
як був ти нерозсіяним і цілим.
Буяли в тобі сили молоді!
І розцвітав цвітастий шлях, як килим...
Та ось підкрався ворог – і в біді
ти голубом забився сизокрилим.
Ах, голуб, голуб!.. Образ він душі
твоеї був колись...Але як стався
той злам, коли і ниву й спориші
тобі стоптали й ти не покорявся
врагу, а кинув поклик «сокруши!» –
то образ голуба на сокола змінявся.
О, скільки раз в середньовіччі ти
скорятись не хотів ні королеві,
ні герцогам! Й було не страшно йти,
коли звучали голоси сталеві

і Ібн Габірола з темноти,
 і Езри, й Іуди – мужнього Галеві!
 А в дев'ятнадцятий суворий вік –
 ой, скільки від царів ти настраждався!
 «Єврей? – сміялись: – це ж не чоловік
 і не людина». І в колючках слався
 твій шлях, – і шлях, здавалось, вже зник...
 Аж тут Шолом-Алейхем засміявся!..
 Цей сміх, мов нерозгризений горіх,
 все на царів котивсь, котивсь... Лиш згодом,
 як розкотився він по стежках всіх
 далеко й опинився між народом, –
 царі тривогу вдарили. Та тих
 не вбить, в яких життя кипить підсподом...
 Але ж на Заході! – твої брати
 і сестри в кігтях звіра-людодоїда
 ще тяжко мучаться. О, де знайти
 тих слів, щоб висловить: яка огида
 проймає нас до нього! Не гніти,
 проклятий! Правда встане вогневида!
 Вона поборе! Правда вже встає!
 І там, де греки, серби і хорвати,
 виковується гнів. Вже виграє
 сурма для помсти. Доки ж, доки ждати?
 Чи мо хай душолюб усіх уб'є? –
 Повстанцям час до битви вирушати.
 Й повстанці йдуть, в стратегії своїй
 то появляються, то в ліс зникають...
 Кипи, наш гнів, грозою пломеній
 за дике гетто у Європі! Знають
 хай німчики, що є відплата: – Стій!
 По всьому світу грози наростають...
 І ми – під переблиски блискавиць,
 під грім тих гроз народів – тяжкість грузу
 з євреїв скинемо. Доволі ниць
 лежати їм! Доволі мук і глузу
 дурного Гітлера! Залізна міць
 підніметься з Радянського Союзу!
 Ми чуєм із Європи плач: Рахіль
 за дітьми за своїми тужить, - мати
 вбивається... Ах, сльози ці і біль
 в віках обвинуваченням звучати
 проти німоти будуть! Їй як сіль
 в очах єврей. Ну, що на це сказати?
 Народ єврейський! Славний! Не втішать
 тебе я хочу. Кожен хай тут слуха:
 В цей час, коли синам твоїм вмирать
 прийшлося від фашистського обуха, -
 я хочу силу, силу оспівать, –
 безсмертну, вічну силу твого духа.

1943

Павло Тичина

ЯМА

Стихи выпускницы Донецкой школы №20 Елены Филипповской (2009)

Как тени безлики, понуры,
В глазах затаилась мольба.
Спускаются к Яру фигуры...
Ужасная, злая судьба!

Скажи мне, пожалуйста, мама,
Куда нас ведут всех подряд?
Смотри! Там огромная яма!
Смотри! Там солдаты стоят!

Так ручку тихонечко сжала...
- Где братики? Где наш отец?
Минуту, другую молчала...
- Ах! Их увезли в Тростянец!

- А что Тростянец? Там тростинки?
Вопросы, вопросы подряд...
Ответ как найти для Фаинки?
- Там люди, как свечи горят...

- Там, значит, стоит семисвечник?
Не может Рахиль отвечать.
В Трестлинке, Майданеке – печи...
А в Киеве что? Где ей знать?

А яма всё ближе и ближе...
За что Ты оставил нас, Бог?
В Варшаве, Берлине, Париже
И здесь... Почему не помог?

Бабин Яр. Фото 1940-х рр.

Как тени безлики, понуры,
Нам их не забыть никогда!
Родные до боли фигуры –
Вы в памяти нашей всегда!

И боль эта неизлечима,
Её не стереть, ни унять.
Вы будете с нами незримо
В Яру у той ямы стоять...